

חינמונים, הצהבה, כוח עבודה עיתונאי זול ומתחלף

:: אריה קיזל

לא בכל יום יוצא מנכ"ל אגודת העיתונאים בתל אביב כנגד מו"ל נחשב. יוסי בר-מוחא, המנכ"ל, יצא לאחרונה במתקפה חזיתית כנגד עמוס שוקן, מו"ל הארץ. "מעמדו של העיתונאי בישראל מדרדר היום בצורה מסוכנת ביותר", קבע בר-מוחא, "התחיל בזה עמוס שוקן שיצר את החוזים האישיים ופגע בשכר העיתונאים. שוקן ממשיך לפגוע בשכרם של העיתונאים תוך צבירת רווחים והכנסת שותף גרמני לעיתון 'הארץ'. לא יתכן מצב שעובדי עיתון 'הארץ' יתלו מודעות על לוחות המודעות וכשנכנס שוקן וראה את השלטים הוא הסיר וקרע אותם מעל לוחות המודעות בכעס רב. אם זה אביר חופש הביטוי אני לא יודע אבירות מה היא... התנגדותו להתאגדות עובדיו חורה לי ביותר ואוי לנו שמו"ל נוהג כך".

100 עובדי עיתון הארץ השתתפו לאחרונה בכנס שאורגן על ידם על מנת להקים ועד בעיתון. בין היוזמים היו גם כתבים אשר טענו כי חלה שחיקה במעמד עובדי העיתון ובכללם הכתבים. שוקן הגיב (NRG, 13.5.2007): "אם מייחסים לי את יצירת החוזים האישיים בעיתונות, אני רואה בכך מחמאה. מאז שהתחלנו להעסיק עיתונאים בחוזים אישיים ב'הארץ', גדל מספר העיתונאים המועסקים פי ארבעה וברור שזה לא היה קורה בתנאי העסקה אחרים... אפשר אולי לומר שבגורלי יצא להיות סוכן השינוי שהתבקש ואשר היה קורה בכל מקרה איתי או בלעדי. אנחנו רואים איך נראות היום חברות הטלוויזיה המעסיקות בחוזים אישיים ואיך נראית רשות השידור שמעסיקה בהסכמים קיבוציים. מישוהו מאמין שתעשיית התקשורת הייתה יכולה לצמוח או אפילו להתקיים אילו הייתה פועלת כמו רשות השידור?... "אני גם מרוצה שמייחסים לי 'צבירת רווחים'. עד כה התייחסתי לעצמי כאל איש עסקים לא כזה מוצלח. הכנסת השותף ל'הארץ' לא הייתה

בדרך של מכירת מניות שהוחזקו על ידי משפחת שוקן, והפיכתן לכסף במחיר מפולפל, מה שנקרא בשפת העסקים 'אקזיט', אלא כל תמורת ההשקעה נכנסה לקופת החברה כדי לחזק את מבנה ההון שלה ולהבטיח שתוכל להמשיך להעסיק עיתונאים בביטחון. מי שעוקב אחר המתרחש בתעשיית העיתונות בתקופה זאת, יודע שתעסוקת עיתונאים בביטחון, יחסי ככל שיהיה, כלל לא מובנת מאליה. עיתונים נאלצים לצמצם את המערכות כל הזמן, וחלקם נע ממשר למשר. אני לא מתנגד שעובדים יתלו מודעות על לוחות המודעות בעיתון, אני כן מתנגד שהם יכסו את כל הלוחות, ואת כל השטח של הלוחות, למניעת כל פרסום אחר. לא הבעתי דעה, לא בפני בר-מוחא, ולא בפני מישהו אחר, על התאגדות אפשרית של עיתונאי הארץ, ואינני יודע על סמך מה בר-מוחא מייחס לי עמדות שלא הבעתי".

ההתנגדות של בר-מוחא בשוקן מכילה בתוכה בעייתיות, שכן שוקן ידוע כאחד המו"לים המקדש את חופש הביטוי. גם תגובתו של שוקן מעידה על כך שאין לו בעיה עם כך שהעיתונאים יתלו מודעות במסדרונות מערכות עיתונות. אל תזלזלו בכך. אין הדבר מובן מאליה. בעיתון אחר, היה האיש שתולה את המודעות מצולם (במצלמות סתר?) ונזרק אחר כבוד מעבודתו או מוגלה לאחד מאגפיו הנידחים של העיתון (למשל באחד המקומונים). גילוי נאות: ערכתי בעבר שני שבועונים ברשת שבכעלותו ולא חשתי פגיעה כלשהי בחופש הביטוי שלי כעורך ושל כתביי. ההיפך היה נכון: שוקן ובאי כוחו שאפו לעצמאות מערכתית רבה. העניין העקרוני העולה מהמפגש בין מנכ"ל האגודה לבין המו"ל הוא המשמעותי. אכן, מר שוקן יכול לרשום לזכותו את ההישג המפוקפק, אשר לדבריו הוא מחמאה, בהרס ההסכמים הקיבוציים. מבחינתו זה אכן הישג אשר תרם לחיזוק מעמדם של המו"לים, ובעיקר להעשרת קופתם. יש להעריך את כנותו על כך שהבחין נכון

בעיתון אחר, היה האיש שתולה את המודעות מצולם (במצלמות סתר?) ונזרק אחר כבוד מעבודתו או מוגלה לאחד מאגפיו הנידחים של העיתון (למשל באחד המקומונים).

העיתונאים שהיו בעבר העומדים בראש פסגת העשייה העיתונאית הפכו בעיתונים המודפסים למשניים. לפניהם נמצאים גרפיקאים, מפרסמים, ממתגים, ממצבים, מפלחים ושאר מעמדי המוצר העיתונאי למכירה.

בבסיסו הרצון לשאת חן בעיני הקוראים, לטפל בגישה קהילתית (חיובית) בחדשות, להחמיא, לפרגן לשטח, לשאת חן בעיני הקוראים. העיקר שיקראו אותנו. לא נעים להרגיז את הקוראים ביום שישי. הם גם כך נמצאים בלחץ (מצב כלכלי, הבטחות לטילים מאיראן, מזג האוויר החם). זו עיתונות!?

ההתייחסות של שוקן אל דבריו של בר מוחא לא כוללת כמובן את הירוע לכל: תהליך ההתמסחרות וההתבהמות שעברה העיתונות הישראלית הוא חלק מתהליך כללי של הפיכת נכסים ציבוריים – במקרה זה חופש הביטוי – לסחורה שניתן לבצע בה אונס מתמשך והנמכה כוללת. האמירה השטחית כי יותר עיתונאים מועסקים היום בעיתונו של מר שוקן היא כמובן חלקית. השאלה היא לאילו פרקי זמן הם מועסקים ובאיזה שכר. השאלה היא אם הם יכולים להתאגר ולתבוע שכר גבוה יותר. השאלה היא האם הם יכולים לעבוד במקום נוסף כדי לתגבר את שכרם או שהם מסתכנים באיבוד פרנסתם המרכזית (והדלה). גם האנשים שעבדו בהקמת עיר האוהלים של גיידמאק – עבדו, אבל למשך שבועיים או שלושה. השאלה היא מה אורך חייו של עיתונאי היום? מה הצפי שהוא ימשיך בכתיבתו אחרי גיל 40? מה יקרה כאשר משכורתו תגיע אל הסף שבו יהיה שווה לפטרו ולהעסיק במקומו שניים-שלושה בוגרי "במחנה" או גלי צה"ל?

אלא שמנכ"ל אגודת העיתונאים, כמו גם אחרוני העיתונאים וגם כמה פוליטיקאים – כל אלה יחד וכולם כאחד – מבינים כי העסק אבוד. העיתונאים כבר מזמן הרימו ידיים. הם לא היו מאורגנים, ואט אט, בעקבות חזונו הגלוי של שוקן, הידרדרו למעמד של משרתי אדונים, כאלה ששכרם הנמוך מאלץ אותם להיזהר זהירות גדולה מבעלי הכוח, או לחילופין לעסוק (אם נותנים להם) בפרנסות נוספות (חלטורות) כדי להתפרנס וכדי לבטח את עתידם. העיתונות הפכה מקצוע לאנשים צעירים, חלטורה למתחילים. היא עוד אחת מהמלאכות כמו מלצרות, שמירה. אלה עיתונאי קבלן.

העיתונאים הצעירים ניחנים בתכונות הנדרשות כיום במקצוע: שאפתנות, ידיעה חלקית ומודחקת מראש שמדובר בריצה למרחקים קצרים וחוסר נאמנות. לא משחקים יותר למען הסמל כי אין סמל. רבים מהם משמשים בדרנים לעת מצוא, עוסקים בדיווחים שטחיים ומאופיינים בעיקר בכושר הישרדות. רבים מהם יקפצו מסירה זו לסירה האחרת, ישחו זמן קצר בביצה העיתונאית וינסו להטיל עוגן במספר כלי תקשורת כדי לפרנס

שהוא לא איש עסקים מזהיר ואולם אין זה ממין העניין. שוקן שרת במקרה זה כוחות הון גדולים ממנו ונכנס אל תוך השטח שבו המטרה מקדשת את כל האמצעים, גם אם לא את האמצעים של מר שוקן עצמו. הוצאת "חדשות" לאור (בתחילת שנות השמונים) כחזון עיתונאי (רדוד למדי) של מר שוקן וחבר האנשים שסבבו אותו (ואשר נגועים היום בנוסטלגיה החוטאת לאמת ההיסטורית), שרת גם ובעיקר את המו"לים של העיתונאים האחרים. שוקן הביא לקריסת הכוח העיתונאי, ובעיקר לקריסת מעמדו של העיתונאי כבעל מקצוע חשוב ומרכזי בחברה.

כוח האדם העיתונאי הפך זול, קצר מועד, סחיר ובעיקר במסלול של ירידה. העיתונאים שהיו בעבר העומדים בראש פסגת העשייה העיתונאית, הפכו בעיתונאים המודפסים למשניים. לפנייהם נמצאים גרפיקאים, מפרסמים, ממתגים, ממצבים, מפלחים ושאר מעמידי המוצר העיתונאי למכירה. הטקסט הפך משני אל מול הכותרת (הזועקת); התמונה הפכה משנית בהשוואה לצ'ופר המתלווה לעיתון ואשר מוכר אותו טוב יותר; מוכר המנויים הפך לחשוב יותר מאשר כותב המאמרים. קודמת לכל צורתו של המוצר העיתונאי, ורק לאחר מכן נמדדת איכותו (אם בכלל). ראשית איך זה נראה (הלוק), איך זה עובד (הגורמים המשנעים), איך זה מושך (הסקסיות), ולאחר מכן, אם בכלל, מה זה מכיל (ובעיקר את מי זה מכיל). אין זה משנה אם הטקסט נכתב על ידי מי שמביין ואולי יודע קצת. המוצר העיתונאי הוא סחורה לכל דבר, ועל סחורה זאת להיות יפה ולא מתגרה, מובנת מאליה ולא חתרנית, מוסכמת על המכנה המשותף הרחב ביותר ולא קוראת לשינוי. על המוצר להיות צעקני, מתחנחן ויורד על ברכיו. אסור לו להיות איכותי מחשש כי יואשם בהתנשאות. העיקר שייראה צעיר, עובר מסך, צבעוני, גרפי, מבטיח הרבה ומקיים מעט, שטחי ולא מעמיק. חרושת המיצוב חדרה לעולם העיתונות. באחת מרשתות המקומונים אף ניסחו לאחרונה חזון אשר

באחת מרשתות המקומונים ניסחו אף לאחרונה חזון אשר בבסיסו הרצון לשאת חן בעיני הקוראים, לטפל בגישה קהילתית (חיובית) בחדשות, להחמיא, לפרגן לשטח, לשאת חן בעיני הקוראים.

המהפכה שתעבור העיתונות הישראלית בשנה הקרובה בדמות הכנסת חינמונים נוספים לשוק בחסות מו"לים אמריקאים תזעזע עוד יותר את אמות הסיפין של איי האיכות העיתונאית, כמו עיתון "הארץ" מבית מדרשו של שוקן.

קצרה הקרחון

לפי מדד הריכוזיות של ביזנס דאטה ישראל (בי.די.איי) שפורסם בתאריך 19/7/2007, 19 משפחות בלבד שולטות במשק הישראלי, והשפעתן על חיינו גוברת. הכנסותיהן מסתכמות בכ-248 מיליארד שקל, שמהווים כשליש מההכנסות של 500 החברות המובילות במשק (722 מיליארד שקל). כ-88% מתקציב המדינה או כ-54% מהתמ"ג של המגזר העסקי. לשם השוואה, ב-2005 הסתכמו הכנסות 18 המשפחות המשפיעות במשק ב-198 מיליארד שקל, שהיוו אז 77% מתקציב המדינה... מהנתונים עולה, כי למרות תהליכי הפרטה, הריכוזיות במשק רק התחזקה (הארץ 19/7/2007). האם נכון לומר שזה קורה למרות הפרטה, או אולי נכון יותר לומר שהנתונים מראים דווקא שבשל הפרטה גדלה הריכוזיות במשק?

היום איזון בכלי התקשורת", אמר בלייר, "דברים, בני אדם, נושאים, סיפורים – הכל בשחור לבן. הצבעים האפורים של החיים נעלמו. חלק מהדברים רעים, חלקם טובים, חלקם מצליחים, חלקים נכשלים. התפישה הזאת זרה לרבים בתקשורת היום. יש רק ניצחון או אסון, כל בעיה היא משבר, עיכוב הוא סחבת, ביקורת היא התקפה פראית".

דבריו של בלייר על התקשורת הבריטית נוגעים כמובן גם לעיתונות שמעבר לאי שבו הוא מתגורר. בסיום דבריו הוזכרה החשיבות של השידור הציבורי, של האיזון, של האיפוק והריסון. בישראל הדבר בולט למשל בירידת כוחה העיתונאי של רשות השידור. גם שוקן דיבר על כך בדבריו, אלא שהוא ניצל את הדוגמא הרעה של רשות השידור המקרטעת כדי לפאר את החוזים האישיים.

אכן, רשות השידור הישראלית היא כיום כישלון קולוסאלי, בעיקר בגלל סיבה אחת: היעדר מנהיגות פוליטית אשר תחליט החלטה אמיצה אחת: לסגור את הרשות, לנסח לה חזון חדש שיאמר כי אל לה לשדר תוכניות, ושעליה להיות אלטרנטיבה איכותית בתמיכה ציבורית. ואז כמובן לפתוח אותה מחדש. דו"חות שנכתבו במהלך השנים אודות הרשות דורשים לסגור אותה ולפתוח אותה מחדש, באופן שיאפשר התמודדות עם צרכים של חדר חדשות מתקדם, מהיר וגמיש והגדרות מחייבות של תמיכה ציבורית. רשות השידור זועקת היום לרפורמה הדרגתית שתאפשר לה להפוך לאי בטוח של אמינות עיתונאית, מחויבות לציבור וקידום העשייה החדשותית נטולת הברק ובעלת עומק ואיכות. כן, איכות.

את עצמם או כדי להגדיל את כושר השרידות שלהם. רבים מהם (ובצדק מבחינתם) יקשרו קשרים הדוקים עם בעלי עסקים כדי לעבוד בשירותם, בבוא יום הפיטורין (או בלשונם: השחיקה), כדוברים או כיועצים אסטרטגיים. עיתונאי שידוע כי אורך חייו המקצועיים הוא שנה עד חמש שנים וכי אין טעם להשקיע יותר מכך משום שבלאו הכי "יזרק", ישקיע מרץ מסוים (אם לא רב) בפריסת רשת הקשרים הכלכלית שתחסן אותו בעתיד (היינו, בעל הון שאותו יכיר, אותו ישרת במהלך עבודתו בעיתון ובעתיד יעבוד אצלו).

נכון, יש גם עיתונאים בכירים וותיקים (שאפילו זוכים, מדי פעם, בפרס ישראל) אבל אלה הם המעטים. רוב העוסקים ב"תעשייה", כך נקרא היום עולם העיתונות, הם צעירים רעבים, רעבים בעיקר לפרסום מידי, לכבוד אקראי ולגלישה מהירה אל נבכי העברות העיתונאית (שיש בה פרסום מפרגן ומסמם לצד הילה תקשורתית). עיתונאיות רבות הן נשים המקבלות שכר נמוך. הן מפיקות, הן ציידות אייטמים בתוכניות והן מחלטות ואינן קוראות נכון את המפה התעסוקתית הצפויה להן בהמשך הדרך. רובן לא שלי יחימוביץ וגם לא יהיו. גם היא יודעת זאת.

המהפכה שתעבור העיתונות הישראלית בשנה הקרובה בדמות הכנסת חינוכיים נוספים לשוק בחסות מו"לים אמריקאים תזעזע עוד יותר את אמות הסיפין של איי האיכות העיתונאית, כמו עיתון "הארץ" מבית מדרשו של שוקן. אפשר לברך כמובן על היוזמה להגדלת שוק העבודה של העיתונאים ואולם הפצת עיתוני-חינם מדרדרת עוד יותר את המוצר העיתונאי בעיני קוראו, והופכת אותו למוצר לוואי זול שאין לו חשיבות ציבורית.

תהליך רידוד עבודתם של העיתונאים בארץ ובעולם משפיע גם על הצהבת העיתונאים. ראש ממשלת בריטניה לשעבר, טוני בלייר, נפרד ממשרתו בנאום שנשא לפני ועידת "רויטרס" בלונדון ("הארץ", 29.6.2007) ושם תקף קשות את העיתונות. דבריו על העיתונות הבריטית שהצהיבה נכונים גם לגבי העיתונות הישראלית. הוא הצביע על חמש תוצאות של תהליך זה: שערורייה או מחלוקת מביסות בקלות את הדיווח הענייני, התקפה על מניע משפיעה יותר מהתקפה על שיקול דעת, כלי התקשורת מתנהגים כמו חיות פרא הקורעות לגזרים את בני האדם והמוניטין שלהם, פרשנות החדשות חשובה לפחות כמו הדיווח עליהן, אם לא יותר, ונוצר בלבול בין חדשות לפרשנות. "התוצאה הסופית של כל זה היא שנדיר למצוא

היעדר מנהיגות פוליטית אשר תחליט החלטה אמיצה אחת: לסגור את הרשות, לנסח לה חזון חדש שיאמר כי אל לה לשדר תוכניות ביחור זולות ועליה להיות אלטרנטיבה איכותית תחת השידור הציבורי ותמיכתו וכמובן אז לפתוח אותה מחדש.

אריה קיזל
הוא דוקטורנט
באוניברסיטת חיפה
ומרצה במכללות
האקדמיות
אורנים וגורדון

✉ akizel@gmail.com